

Абайдың қара сөздерін жаңа технологиямен оқыту

С. Байсейітова

ТарМПИ-дың аға оқытушысы, Тараз, Қазақстан

Аннотация. Жаңаша оқыту – заман талабы десек, соңғы жылдары К.Жанпейісова салған модульдік оқыту технологиясын мектеп ұстаздары мен жоғары оқу орнының оқытушылары да өз сабақтарында қолданып, тиісті нәтижеге қол жеткізуде. Аталмыш мақалада 8 сыныпта қазақ әдебиеті сабағын модульдік оқыту технологиясының негізінде өтілген бір сабақтың үлгісі көрсетілді.

Қазіргі заманда білім беру әлеуметтік құрылымның маңызды элементтеріне айналды. Дүние жүзінде білімнің әлеуметтік ролі артты. Адамның болашағы оның қазіргі алған білімінің сапасына, көлеміне, ойлау деңгейіне байланысты. Осыған сәйкес оқушыға белгілі бір көлемдегі білім, білік дағдыларды меңгертумен қатар табиғат, қоршаған дүние туралы түсініктерін кеңейтіп, оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту – бүгінгі күннің басты талабы. Бұл, әрине, мұғалімге көп ізденісті талап етеді.

Білім беруді ұйымдастырудың дүние жүзілік тәжірибесінде көптеген оқыту технологиялары жүзеге асырылуда. Ондағы мақсат – оқушының танымдық қабілеттерін, яғни өзінше ойлау қабілетін арттыру, елестету мен есте сақтауын, дағдысын, білім сапасының дамуын қамтамасыз ету.

Оқытуды ұйымдастыру — белгілі бір тәртіпке түсірілген, нақты режим бойынша арнайы ұйымдастырылатын, оқушылардың оқу-танымдық әрекеттерін дамыту мен қалыптастыру үшін пайдаланатын оқу-тәрбие жұмысының түрі. Оның іс жүзінде жүзеге асырылуы сабақ арқылы көрінеді. (3.36)

Сабақ — уақыты шектеулі, логикалық тұрғыдан құрылымы белгіленген, мазмұны жоспарланған оқу-тәрбие үрдісінің формасы. Сабақ жоспарын құру барысында мұғалім өзінің алдына өтілетін тақырыптың басты мақсаты етіп білім беруді, тәрбиелеу мен дамытуды қоя отырып, оқушылардың тәуелсіз еліміздің, толыққанды азаматы болып қалыптасуын нысана ету керек. Ол үшін мұғалім әр сабаққа даярланғанда: осы тақырыпқа байланысты қандай көлемде білім беремін, қай бағытта тәрбие жұмысын ұйымдастырамын (тәрбиелік іс-әрекетті өтейін деп отырған тақырыппен қалай байланыстырамын), осы тақырыпқа сай баланың бойына қандай ізгілік қасиетті сіңіремін, оның ойын, қабілетін, сезімдік өрісін қайтіп дамытамын, танымдық дарынын қалай қалып-

тастырамын деген т.б. мәселердің оңтайлы шешімін табуды ойластырып, оның тиімді жолдарын іздестіруі керек. Осы орайда мұғалімдер қауымы білім берудегі жаңа технологияларды пайдаланудың тиімді жолдарын қарастырғаны жөн. Қазіргі таңда технологияның бірнеше түрлері тәжірибеде қолданыста жүр. Солардың бірі – модульдік оқыту технологиясы К.Жанпейісова салған модульдік оқыту технологиясын мектеп ұстаздары мен жоғары оқу орнының оқытушылары да өз сабақтарында қолданып, тиісті нәтижеге қол жеткізуде. Мысалы, 8 сыныпта қазақ әдебиеті сабағын модульдік оқыту технологиясының негізінде өтілген бір сабақтың үлгісін көрсетуді жөн көрдім.

Модульдік оқытуда оқушы жаңа тақырыпты өздігінен меңгеріп, өздігінен ереже, анықтамалар қорытып шығаруға мүмкіндік алады және тақырып бойынша қорытынды деңгейлік тапсырмалар орындайды. (2.13)

Слайд №1 Модульдік технологияның ерекшелігі - оның білімді меңгеруге емес, тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерді, яғни жадының алуан түрлерін (есту, көру, қимыл) ойлауды, ынтаны, қабілетін арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға бағытталуы.

Модульдік дегеніміз – қандай да бір жүйенің ұйымның анықталатын дәріс бөлімі.

Оқу модулі 3 құрылымды бөліктен: кіріспе, сұхбат және қорытынды бөлімнен тұрады.

Кіріспе бөлімінде: Оқушыларға оқу модулінің жалпы құрылымы, мақсат – міндеттері таныстырылады, сонан соң есептелген оқу материалы қысқаша сызба, кесте тағы да басқа белгілік үлгілерге сүйене отырып түсіндіріледі.

Сұхбат бөлімінде: танымдық процесс дамиды. Сыныпты 2 – 6 адамнан шағын топтарға бөлу арқылы негізінен оқушылардың өзара әрекет етуіне, ізденуіне ықпал етеді. Оқушы – ізденуші, сөйлеуші, қорғаушы.

Қорытынды бөлімінде: барлық өтілген материалдарды тест, сынақ диктант, деңгейлік жұмыстар арқылы тексеру, байқау, бақылау.

Мысалы, 8 сыныпта әдебиет сабағын күнтіз- белік жоспар бойынша бірнеше модульге болады.

Слайд №2 Модуль №3

8 сағат. Әдебиет. 8 сынып Абай Құнанбаев шығармашылығы

Бөлім	Сабақтың тақырыбы	Сабақтың түрі	Іс-әрекет	Сағат саны	Пайдаланылған әдебиеттер
1	2	3	4	5	6
Кіріспе	«Абай қазақтың бас ақыны» (өміріне, шығармашылығына шолу)	Жаңа сабақты түсіндіру	Әңгіме, дәріс	2	А.Құнанбаев. Шығармалар жинағы, I, II том
Сұхбаттасу	Абай-қазақ поэзиясының пайғамбары	Сұрақ жауап, топпен жұмыс	Адам, қоғам, еңбек	1	«Абайды оқы, таңырқа»;
	Абайдың қара сөздері рухани мұра	Сұрақ жауап, топпен жұмыс	Адамгершілік ақыл, қайрат, жүрек	2	«Әдебиет теориясы» Абайдың қара сөздері
	Жаздым үлгі жастарға бермек үшін	Сұрақ жауап, топпен жұмыс	Ақын, сазгер, сөз зергері	1	М.Әуезов «Абай жолы», I, II том
Қорытынды	«Абай – қазақ халқының данышпаны»	Шығарма		2	

Сабақтың тақырыбы: Абай - қазақтың бас ақыны.

Сабақтың мақсаты:

а) **білімділік:** оқушылардың Абайдың өмірін, шығармашылығын қалай меңгергенін байқау; лирикаларын, қарасөздерін тереңірек меңгерту; өлең құрылысына дұрыс талдау жасай білуге үйрету.

ә) **дамытушылық:** өз бетінше шығармашылық ізденіспен жұмыс істей білуге баулу; дүниетанымын кеңейте отырып, логикалық ойлау қабілетін қалыптастыру.

б) **тәрбиелік:** мейірімділікке, имандылыққа, сезімталдыққа, тыңдай және сөйлей білу мәдениетіне тәрбиелеу.

Сабақтың типі: пысықтау – жинақтау

Сабақтың түрі: аралас сабақ

Сабақтың көрнекілігі:

1. Теледидар, слайд
2. компьютер, интерактивті тақта
3. электронды оқулық

4. кестелер (тапсырмалар)

5. буклет, кітаптар

Сабақтың әдісі: сұрақ – жауап, көрнекілік, әңгімелеу, топтастыру, мәнерлеп оқу, оқырман пікірі.

Болжамдап отырған нәтиже:

Оқушылар Абайдың өмірі мен шығармашылығын, лирикаларын, қарасөздерін жетік меңгереді. Өлең құрылысына талдау жасай алады. Өз ойларын еркін де сауатты жеткізе білетін, мәдениеті тұлға, қалыптасады. Бүгінде «жан аямай кәсіп қылудан безінетін, бейнет көрмей дәулет жоқ» екенін парасаттамайтын «ұрлық пен қулықты қызық көретін» жастарды мінез кұлық пен имандылыққа үйретерін адам болуымызға жол нұсқайтын асыл – Абай мұрасы, - дей отырып, интерактивті тақтаны іске қосып, электронды оқулықты тыңдату.

Слайд №3. «Абай – махаббат жаршысы»

«Абай – дана, Абай – дара қазақта» қарасөздеріндегі даналық оқырман пікірі

Слайд №4. «Абай ұрпақтары және шәкірттері ...» сызба (слайд)

Ү Қорытындылау
бейнетаспадан көрініс
Абай бейнесін сомдау

Слайд №5. Сұрақ-жауап әдісі арқылы жұмыс
Абай кім?

Абай лирикаларын ата
Қанша қара сөзі бар?

Қай поэмасын аяқтамаған?

«Абай үні, Абай тынысы» деп кім айтты?

Абай лирикаларына тән қандай тірек сөздерді алуға болады?

Абай туралы роман – эпопея.

Мұғалімнің қорытынды сөзі:

Абай – данышпан ақын, ол жай данышпан емес, түпсіз тереңнен толғайтын, талай замандардың ақыл-ойын сыйғызған ғұлама ғалым, кемеңгер, данышпан.

Ол даналықты өзінің туған табиғатынан үйренеді, туған халқын білім алуға шақырады. Соның барлығын өз санасында, өз жүрегінде

қорытып, туған халқына ұсынады. Демек, Абай – ұлы тұлға, оның шығармашылық өмір жолын қалай меңгергендеріңді байқаймыз.

Слайд №6. Өткен тақырыпты пысықтау – жинақтау.

Мұғалімнің кіріспе сөзі.

Мыңмен жалғыз алыстым ол...

Күнә қойман...

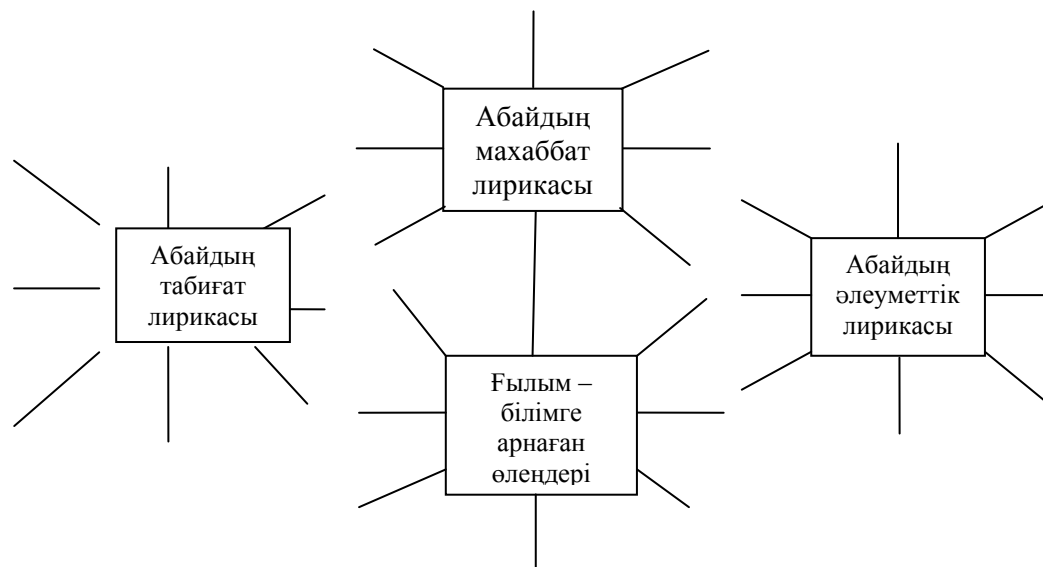
Шер де, тер де төгілді тұла бойдан.

Қалды ұлы мұралар бұл Абайдан,

Жеңілетін, жеңбейтін мына майдан...

Абай жайлы сөз қозғасақ, данышпандық, көрегендік, ұлылық ұғымдары қоса жүреді. Сондықтан біз Абай мұрасын мәңгілік «Өнеге мектебі» дейміз. Бүгінде «жан алмай кәсіп қылудан безінетін, бейнет көрмей дәулет жоқ» екенін парасаттамайтын, «ұрлақ пен қулықты қызық көретін» жастарды мінез – құлық пен имандылыққа үйрететін, адам болуымызға жол нұсқайтын асыл – Абай мұрасы, - дей отырып, компьютерді іске қосып, электронды оқулықты тыңдату.

Слайд №7. «Топтастыру» стратегиясымен жұмыс

Талқылау картасын тарату.

Уақыт беру, интерактивті тақтадан өлеңдерін талдату. (әдеби-қисындық талдау)

Жүппен бірігіп, топтастырып шығады.

Қорытындылау.

- Біз Абай Құнанбаевтың шығармаларымен өткен сабақта танысып, өлеңдеріне теориялық тұрғыдан талдау жасағанбыз. Бүгінгі сабағымызда ерлік поэзиясын жасаған өршіл ақынның шығармашылығының жаңа бір қырынан пысықтаудамыз. Сондықтан да Абайдың лири-

каларын топтастыру мақсатымыз осы еді. Сендердің жұптық жұмыстарыңнан байқағанымыздай, Абай лирикасы - ізгілік ілімі.

Тірек сызба модульмен жұмыс.

Үйге тапсырма:

1. Көрнекі құралдағы тірек сызбадан Абай лирикасын жүйелей отырып, әрқайсысына жауап іздейсіздер.

2. Әр тақыраптан бір өлеңнен жаттап келесіздер.

Әдебиеттер:

1. Қ. Бітібаева. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – А.: Рауан, 1997.
2. М. Жанпейісова. Модульдік оқыту технологиясы. – Алматы, 2004.
3. Қ. Тасболатұлы. Қазақ әдебиетін оқытудың әдіснамалық негізі. – Тараз, 1999.
4. Т. Мейірманқұлова. Жаңа инновациялық технологиялар. – Алматы, 2005.
5. Қазақ тілі мен әдебиеті журналы. – Алматы, 2010-2011.
6. М. Әуезов. «Абай Құнанбаев» монография. – А., 1995.
7. С. Байсейітова. Әдебиет сабағын модульдік технология негізінде оқыту. – Тараз, 2008.

* * *

Слова назидания великого Абая Кунанбаева надо изучать по новой технологии. Дан образец применения новой методики на уроке в 8 классе.

Қазақ және ағылшын тілдерінде идиомалардың қолданылуы

Д. Айсиева

А. Ясауи атындағы ХҚТУ-дың І курс магистранты, Түркістан, Қазақстан

Аннотация. В статье рассматриваются сравнительные варианты идиомы в казахском и английском языках.

Тіл - әрбір ұлттың мәдениетімен, рухани құндылықтарымен біте қайнасқан әлемнің тілдік бейнесінің ұлттық бедерін айқындаушы құрал.

Әртүрлі мәдениет өкілдерінің санасындағы, танымындағы әлем бейнесі әртүрлі және әр халықтың өмірді тануында, қабылдауында ұқсастықтар, ортақ, жалпы жақтарымен қатар, өзіндік айырмашылықтар мен ерекшеліктер болады. Ол сөз жоқ, тілде көрініс табады, ал сол тілді зерттейтін әр ұлттың өзінің тіл ғылымы бар.

Соның ішінде тұрақты сөз тіркестері тілімізде айрықша орын алады. Тұрақты сөз тіркестеріне қатысты терминдердің бірі идиома. Идиома- семантикалық жақтан бөлініп ажырамайтын, біртұтас мағынасы құрамындағы сыңарларының негізгі, номинативті мағынасынан мүлдем алшақ, мүлдем басқа мағына беретін тізбектер [1, 173].

Идиом - сөздің бір-бірінің лексика-семантикалық мән- мағынасына ешбір қатысы болмай, мүлде басқаша мағына береді. Бұларды басқа тілге сөзбе-сөз аударуға келмейді, бөліп жаруға болмайды. Идиом терминін қазақ тілінде І.Кеңесбаев фразеологиялық түйдектер деп атаса, Қ.Аханов пен Ә.Болғанбаев фразалық тұтастықтар деп атаған.

Идиомалық топтағы сөздердің байланысы берік болады, олардың тұтас топ болып тұрғандағы беретін мағынасы жеке тұрғандағы мағыналарына қатысты болмай мүлде бөтен

мағынаны білдіреді. Мысалы: қабырғамен кенес (ойлан), тісін қайрап жүр (өшігіп жүр), сиыр құйымшаққа салу (бір нәрсені созып кету), беті бері қарады (айыға бастады) [2, 39].

Ағылшын тілі де қазақ тілі сияқты идиомалық тізбектерге бай және олар кең қолданыста болып табылады. Ағылшын тіліндегі назар аударарлық фактінің бірі идиома ауыз екі сөйлеу тілінде ғана емес, сонымен қатар тілдің формальды стиль түрінде, сленгте, поэзияда немесе Шекспир тілінде және де Библияда қолданылады. Белгілі лингвист Ю.А.Шафрин: "идиома – это ряд слов, употребляемых совместно и сообщающих этому ряду значение, не совпадающее со значением каждого из слов идиомы, взятого поодиночке", - деп анықтама береді [3, 19].

Көптеген идиомалық тіркестер ағылшын тілінде тұрмыс тіршіліктермен, күнделікті тұрмыстық заттармен ұштасып жасалынылады. Мысалы: to be born with a silver **spoon** in one's mouth, to hit the **nail** on the head, to make a clean **sweep** of something, to eat humble **pie**, to be in the **soup** т.б. Күнделікті тұрмыстық өмірді, тұрмыстық бұйымдарды арқау ете отырып, жасалынған идиомалар біздің тілімізде де көптеп көрініс тауып жатады. Мысалы: **Айран-дай** ұйып отыр, жабулы **қазан** жабулы күйінде, **шөміштен** қысты, **пышаққа** тосты, **жастықтан** бас көтерді т.б.

Ағылшын тіліне идиомалар Библиядан келсе, ал қазақ тіліне шарифаттан, діни түсініктен